

Hyper- imperialisme

Imperialisme er ikke et fremmedord eller et abstrakt begrep, men et uttrykk for helt konkrete former for økonomisk og militær dominans. I «Tricontinental Institute for Social Research», som har hovedkontor i India med historikeren Vijay Prashad som frontfigur, er «hyper-imperialisme» et sentralt begrep for å forstå dagens imperialisme.

Av

Tore Linné Eriksen

Historiker, bokredaktør i *Gnist* og med i redaksjonen for dette nummeret.

Naturlig nok er det mange fellestrekk med den klassiske imperialismen, slik vi kjenner den fra verkene til Vladimir Lenin og Rosa Luxemburg. Her vises det bl.a. til rivalisering mellom industrikapitalistiske stater, kriger, kolonialisme, kapitaleksport, kamp om markeder og råvarer og utbytting av det store flertallet av jordas befolkning. Dette er ikke en politikk som kan skrus av og på, men et ubønnhørlig resultat av ekspansjon og systemets akkumulasjonstvang. Men det er også mye som i de siste åra peker i retning av en ny fase, som skiller seg fra inngangen til 1990-tallet. Da var det populært i vår del av verden å tro at kapitalisme, liberale ideologer og et unipolart system med USA i sentrum hadde triumferet en gang for alle.

USA-ledet imperialistblokk

Sjøl om det er store ulikheter når det gjelder økonomiske og politiske veivalg, argumenteres det for at det historisk er mye som knytter land i det som kalles det globale Sør sammen.

De aller fleste har historie som kolonier eller halvkolonier der de har vært utsatt for ydmykkelser og undertrykking uten noen form for unnskyldninger eller erstatninger. Trass i økonomisk framgang og økt produktivitet i flere land i det siste tiåret, har størsteparten av innbyggerne langt dårligere levekår enn det som er vanlig i vår del av verden. Ulikhet i størrelse, ressurser, alliansetilknytning og politikk gjør likevel at deres interesser er mer sprikende enn det som er tilfellet i det globale Nord. Det er et begrep som ikke bare favner USA/Canada, de aller fleste europeiske land, Japan, Australia og New Zealand, men også Israel. Det er mer enn et geografisk begrep, og Vijay Prashad taler gjerne mer presist om en «USA-ledet imperialistblokk», som består av ikke mindre enn 49 stater.

Den hyperimperialistiske fasen bunner i en relativ økonomisk tilbakegang i USA og EU, der en god del av forklaringa ligger i de indre krisene i kapitalismens sentrum, som fra 2007/08 karakteriseres av Tricontinental som

«den tredje store depresjonen». Samtidig har deler av det globale Sør, med Kina som dynamisk vekstmotor, foretatt ei rekordrask industrialisering gjennom utbygging av infrastruktur, råvareimport og investeringer i både statlig og utenlandsk regi. I dag står Kina for mer enn 25 prosent av total verdiskaping i industrisektoren i verden, mens USAs andel er under ti prosent. Mens 60 prosent av den totale produksjonen av varer og tjenester foregikk i det globale Nord i 1995, mot 40 prosent i det globale Sør, er tallene nå snudd helt på hodet. Også innafor forskning og teknologiutvikling er USA på vikende front. I 2024 inntok Kina førsteplassen på lista over nye patentsøknader og referanser i verdens ledende vitenskapelige tidsskrifter. Den globale kappestriden om olje, strategiske mineraler, matvarer og andre naturressurser blir derfor stadig skarpere når nye stater melder seg på. Dette er også en følge av den industrielle og energitunge omstillinga i retning av «grønn kapitalisme», som er det halmstrå mange griper til i håp om dempe kriser og skape et nytt akkumulasjonsgrunnlag. Men som det heter i en studie fra Tricontinental: Klimakrise er kapitalismens krise.

Finansielt vippepunkt

Styrkeforholdet i det internasjonale finanssystemet er ikke like tydelig forskjøvet som når det gjelder produksjon. Her taler Tricontinental isteden om et vippepunkt. Kina har ikke bare stått fram som en ny kilde for lån og utbygging av infrastruktur, men har også noen av verdens aller største banker. I tillegg er det under oppbygging en utviklings- og investeringsbank i regi av BRICS-samarbeidet, slik Vegard Bye viser i sin artikkel. Men fortsatt er det slik at US-dollar fortsatt dominerer som handels- og reservevaluta, slik at landet både

kan trykke pengesedler og trekke til seg enorme beløp i statsobligasjoner, ikke minst fra Kina og det norske Oljefondet. Det internasjonale pengefondet (IMF) og Verdensbanken, med vestlig dominans og USA vetorett, har ikke samme makt som før. Men det globale Nord har ni ganger flere stemmer i styrende organer enn det som det globale Sør har, og bruker denne posisjonen til å tvinge gjennom privatisering, rasing av offentlig sektor og åpning for internasjonal kapital.

Mens det er vanlig blant forskere, politikere og mediesynsere her hjemme å bekymre seg for at transatlantiske bånd og vestlig samhold forvitrer, er det et sentralt poeng hos Tricontinental at inter-imperialistisk rivalisering mellom USA, Frankrike, Tyskland, Storbritannia og Japan i praksis har måttet vike for underordning under Washington, Wall Street og Pentagon. De trenger hverandre for å bevare den globale kapitalismen, også det skiller seg fra klassisk imperialisme.

Militarisering og fiendebilder

Tilbake står ett område hvor det globale styrkeforholdet fortsatt er klart i favør av USA og landets allierte. USAs militær- og krigsbudsjett er høyere enn alle andre land på kloden til sammen – 13 ganger mer enn verdensgjennomsnittet og 20 ganger mer enn Kina per innbygger i 2023. Mens Kina har én utenlandsk militærbase (Djibouti), og Russland bruker en stadig større del av sine ressurser på den folkerettsstridige krigen mot Ukraina, har USA over 900 kjente baser. Halvparten av dem befinner seg i det globale Sør.

Strategikonseptet fra Nato-toppmøtet i Madrid 2022 peker for første gang ut Kina som en trussel, noe som er fulgt opp med framrykking i landets nærrområder og stadig

flere militærøvelser i denne delen av Asia. Det skjer også ei markert styrkeoppbygging i Kina, men i motsetning til USA er Kina mer en regional enn en global militærmakt. Også her hjemme har det funnet sted ei opptrapping i retorikken om Kina som en fiende.

Fra Tricontinental uttrykkes det stor frykt for at USA vil bruke det militære overtaket – og andre pressmidler – i «hybrid krigføring» til å slå tilbake alle forsøk på å redusere økonomisk avhengighet og å kjempe for nasjonal suverenitet. Det kan sees som et svar på at mange land i Sør har et felles ønske om en mer multipolar verden med bedre muligheter for nasjonal råderett og matsuverenitet, med bedre representasjon i Det internasjonale pengefondet, Verdensbanken og FNs Sikkerhetsråd, alternativer til US-dollar, økt kontroll med kapitalflukt og reguleringer av transnasjonale storselskaper. Også FN-avstemninger i viktige spørsmål, slik som Israels okkupasjon og krigføring, avspeiler en Nord/Sør-dimensjon. På internasjonale klimakonferanser legges det også vekt på at det er Sør som har bidratt minst til global oppvarming, samtidig det er de som betaler den høyeste prisen og derfor krever å få tilbakebetalt «klimagjeld». Sjøl om det er langt fram til et velorganisert fellesskap, er avkolonisering og formell sjølstendig en enorm forskjell fra den klassiske imperialismen.

Hva kan spillerommet brukes til?

Men det er klart fra Tricontinentals side at det nå er et større spillerom for land i Sør gjennom endringer i produksjons- og finansforhold, får dette avgjørende betydning bare om det følges opp med mobilisering av flertallet av arbeidere og småbønder. Det står i kontrast til det som faktisk skjer i deler av det globale Sør i dag, der arbeidsløshet, usikker jobbtilknytning og sosial

marginalisering utnyttes til å splitte flertallet langs religiøse og etniske skillelinjer, patriarkalsk herredømme og fremmedfiendtlighet overfor migranter. Dette gjør at Tricontinental også en arena for å meisle ut strategier for sosialisme og nye utviklingsmodeller, men det er tema for en annen artikkel.

Noen publikasjoner fra The Tricontinental Institute for Social Research

www.tricontinental.org

- The world needs a new socialist development theory. Dossier nr. 66 (2023)
- Hyper-imperialism. A dangerous, decadent new stage. Studies, (2024)
- The churning of the global order. Dossier nr. 72 (2024)
- Towards a new development theory for the global South. Dossier nr. 84 (2025)
- Imperialism and feminist resistance in the global South. Dossier nr. 86 (2025)
- NATO. The most dangerous organisation on earth. Dossier nr. 89 (2025)
- How the world looks from Tricontinental. Dossier nr. 90 (2025)
- The global North has nine times more voting power at the IMF than the global South. Newsletter nr. 10 (2025).
- Can the poorer nations build a new architecture for development and sovereignty. Newsletter nr. 33 (2025)
- The world economy's centre of gravity shifts to Asia. Newsletter nr. 44 (2025).